

GEOGRAFIEN I REALSKOLA OCH GYMNASIUM

Till 1940 års skolutredning har Geografilärarnas förenings arbetsutskott inlämnat framställningar: I i juni 1942 angående geografiens ställning på realskolan och II i mars 1943 rörande ämnets ställning på gymnasiet. I båda skrivelserna framhålls kraftigt den tillbakasatta och mot geografiens vikt som medborgarämne ej svarande ställning, som ämnet har i dessa båda skolformer, och påvisas de svagheter, som geografiundervisningen på grund av samverkande orsaker lider av.

Skrivelserna äro av nedanstående lydelse:

I.

I »Metodiska anvisningar till Undervisningsplanen för Rikets allmänna läroverk» framhålls som en huvudsynpunkt på alla stadier av geografiundervisningen, från folkskola till gymnasium, »att de fysisk-geografiska och kulturgeografiska företeelserna skola framstå i sitt sammanhang och inbördes beroende — — — De unga måste läras att förstå nutidslivet, sådant det i skilda delar av världen utformats genom växelverkan mellan människan och naturen. I detta syfte inriktas undervisningen främst på att foga samman mängden av geografiskt verksamma faktorer till helhetsbilder av de geografiska områdena, att visa, hur naturlandskapet uppstått och hur det ombildats genom människans arbete, samt att framställa de olika formerna av mänsklig odling i deras beroende av de naturliga förutsättningarna».

Vidare framhålla »Metodiska anvisningar», att det främsta syftet med geografiundervisningen är att låta de unga förvärva geografiskt omdöme. I dessa uttalanden vill Arbetsutskottet för Geografilärarnas förening till alla delar instämma.

Uppnåendet av detta senare mål fordrar emellertid hos eleverna en viss reflexionsförmåga, som endast så småningom förvärfvas i högre

grad, ett förhållande som på lägre stadier tvingar geografiundervisningen till ett huvudsakligt inpräntande av nödvändiga geografiska fakta.

Det på kausalsammanhang grundade omdöme, som de metodiska anvisningarna eftersträva, och som särskilt för en djupare förståelse av vårt eget lands geografi är ett lika viktigt som nödvändigt mål, torde emellertid ej kunna nås utan att större tid anslås till geografin än den som tilldelats densamma i skolan. Geografiundervisningen har på alla skolstadier omfattat blott det minimum av 2 t: r i veckan, som i regel anses som pedagogiskt lämpligt att ej underskrida. I andra ringen av det tvååriga och första ringen av det treåriga gymnasiet har likväl tiden ytterligare beskuren, nämligen till 1 $\frac{1}{2}$ veckotimme. I gymnasiets två högsta ringar är som bekant geografin endast tillvalsämne, varför majoriteten av studenterna lämna skolan med halvt bortglömda kunskaper, som aldrig varit helt tillfredsställande för att nå den kännedom om eget land, som en svensk medborgare borde ha.

I stort sett kan sägas, att geografiundervisningens ställning och resultat relativt försämrats med högre skolformer. De äro bäst i folkskolan, sämre i realskolan, mest otillfredsställande på gymnasiet. Vi lämna här folkskolans och gymnasiets kurser tills vidare åt sidan för att koncentrera oss på realskolan.

Som ett allmänt omdöme kan uttalas, att kurserna äro för stora i förhållande till den tid, som geografin har anslagen åt sig. Detta blir desto mer kännbart, som geografin lämnas i mycket stor utsträckning i händerna på lärare som ej ha geografi i examen. Hur skall det vara möjligt för dessa lärare att bibringa en geografisk syntes, som de ej tränats till, då ämnet i sig själv genom sin mångsidighet fordrar breda kunskaper, är svårt att undervisa i och genom stoffets föränderlighet sätter krav på läraren, att han ständigt följer med i sin vetenskap? Det har varit en kräftskada på geografiundervisningen, att ämnet plottrats ut på en massa lärare, som ej äro kunniga i facket och som av brist på förutsättningar varken kunna eller vilja följa med i den *aktuella* geografin. På grund av ämnets ringa timantal har det ansetts lämpligt att »passa in» på olika lärare, vilka behövt en utökning i sin tjänstgöring. Metoden har förhindrat tillsättande av ordinarie tjänster, i vilka geografi ingått, helt naturligt till skada för ämnets behandling i skolan. Ombytet av geografilärare från klass till klass är på grund av ovan angivna orsaker påfallande stort, vilket också varit geografiundervisningen till skada.

Bland de önskemål för en bättre geografiundervisning i realskolan, som allmänt göra sig gällande, torde ingen vara viktigare än en utförligare behandling av Sveriges geografi. Den nuvarande läsordningen med en överblick av Sveriges ekonomiska geografi i sista realskoleklassen har visat sig otillfredsställande, ty den vilar på från folkskolan bortglömda kunskaper.

Sveriges regionala geografi, såväl den fysiska som kulturgeografien, bör tas upp i realskolan och detta kan göras på ett något mer kausalt betonat och för den följande undervisningen grundläggande sätt. Därigenom vinnes ej blott en ökad, nödvändig kunskap om vårt eget land, utan också en klarare uppfattning av främmande länders geografiska förhållanden genom de ständigt återkommande jämförelser som kunna göras genom konkret inhämtade typexempel från Sveriges geografi. En översikt av Sverige bör därför inleda realskolans kurs.

I sista klassen återkommer kursen över Sveriges kulturgeografi, särskilt dess näringsgeografi.

Kännedomen om Sveriges geografi måste till en del inhämtas genom exkursioner och användande av de officiella kartverken för att få konkret och levande karaktär. Exkursionernas betydelse i detta syfte har ofta understrukits. Det är att observera, att det ej endast gäller att klargöra naturlandskapets och kulturlandskapets beskaffenhet utan också att lära de unga förstå det näringsliv, som möjliggör för svenskarna att leva i sitt land. Det borde exempelvis ingå i varje stadsbarns fostran att besöka en lantgård och sätta sig in i arbetet där. De metodiska anvisningarna anbefalla visserligen exkursioner, men de ha i allt för ringa skala kommit till användning. Det är dock genom exkursioner, som flera allmängeografiska begrepp kunna inläras.

Förmågan att använda de topografiska och ekonomiska kartorna borde ingå som ett led i varje medborgares kunskap och flitigt brukas vid exkursionerna. Därigenom kunde också skapas en förutsättning för ett gott resultat av värtjänsten.

Det borde vidare inom geografiundervisningen likaväl som inom biologiundervisningen finnas tid och möjlighet till arbetsövningar och elevlaborationer. Särskilt utnyttjandet av och förståelsen av kartan och dess innehåll skulle vinna därpå. Härför behövs emellertid också geografiinstitutioner med lämpligt antal ritbord, kopieringsbord, förvaringsskåp för arbetsmaterial etc. (Se D. Hannerberg i Förhandlingar vid tjugosjunde svenska läroverksläraremötet i Stockholm 1938). Nu ha ofta t.o.m. moderna skolor det illa ställt med geografiinstitution,

medan de naturvetenskapliga institutionerna oftast äro särskilt väl tillgodosedda.

Arbetsutskottet kan ej finna en inskränkning av kursen för utomsvenska områden möjlig, ej heller att kursen i den allmänna geografin beskäres, som särskilt för kulturgeografiens del är ytterst knapp. Snarast kräver tidsläget en ökad uppmärksamhet åt vissa delar av världen, ej minst våra nordiska grannländer.

Vi vilja också fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att geografin är ett grundläggande ämne för förståelse av en massa begrepp, som tagas upp vid undervisningen. I fråga om klimat, utländska växter, teknik, olika religionsformer etc. möter lärjungen inom geografin förr än i andra ämnen dessa grundläggande begrepp, vilka taga tid att klargöra.

Geografiundervisningen i realskolan kan således nu ej fylla de krav, som ur den medborgerliga bildningens synpunkt måste sättas på densamma, särskilt ifråga om kännedomen om Sverige och Norden och i kartkännedom. Enligt Arbetsutskottets mening måste göras en utvidgning i dessa delar av kursen och på tidsschemat lämnas plats härför. Redan nu är kursen i förhållande till timantalet för stor. Timantalet, redan nu ett minimum, tål således ingen nedskärning. Under två veckotimmar kan av kända pedagogiska skäl undervisningen ej gärna inskränkas, om ett gott resultat skall ernås. En stor del av preparation för läxor bortskäres därigenom, fränsett att kursens storlek ej tillåter det. Skulle en rationell geografiundervisning med syfte till att stärka den medborgerliga bildningen och kännedomen om fosterlandet anordnas, enligt ovan antydda riktlinjer, är en ökning av timantalet nödvändig.

Utan att närmare ingå på kursfördelningen i realskolan vilja vi framhålla att en överflyttning och förskjutning av moment från lägre till högre klasser är nödvändig, dels på grund av nuvarande överbelastning i kl. 1⁴ och dels på grund av ovan begärda tillägg av kurs över Sverige m.m.

Utom redan befintliga ämneskombinationer för adjunkter, främst historia-geografi och geografi-biologi, borde en kombination av geografi med två språk finnas. Den förefaller naturlig ur pedagogisk synpunkt.

II.

I juni månad 1942 inlämnade Arbetsutskottet för Geografilärarnas förening till 1940 års skolkommission en framställning rörande geografiens ställning inom realskolan.

Arbetsutskottet anholder härmed vördsamt få framställa de krav och erfarenheter, som enligt den allmänna meningen bland geografilärarna göra sig gällande rörande undervisningen på gymnasiet. I förbigående måste även realskolans geografiundervisning här beröras.

Även angående gymnasiets mål för undervisningen i geografi kan arbetsutskottet helt instämma i den formulering, som undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk 1933 fastställt, nämligen »att på grundval av det i realskolan inhämtade och under utvecklandet av lärjungarnas förmåga att uppfatta sambandet mellan natur och kultur, meddela en vidgad och fördjupad kunskap om de stora natur- och kulturområdena på jorden och om de viktigare kulturländerna, med huvudvikten lagd på naturtillgångar och näringsliv, särskilt inom vårt eget land.»

Detta väl formulerade mål har emellertid ej kunnat omsättas i verkligheten. De farhågor, som geografiens och skolans målsmän hyste vid undervisningsplanens tillkomst, att det utmätta tidsutrymmet för geografin på gymnasiet ej skulle räcka till för kursernas genomgång och det uppsatta målets uppnående, ha tyvärr besannats, såsom allmänt omvitnats av skolgeograferna.

Geografin har tillerkänts det knappast möjliga utrymme, som ett ämne ur pedagogisk synpunkt allmänt anses böra ha på skolschemat, nämligen två veckotimmar. Detta timantal har för ring I³ och II⁴ underskridits. Där har åt geografin endast 1 1/2 veckotimme utmätts — *emot* en fullkomligt enhällig opinion bland sakkunniga vid skolor och högskolor.

Geografin är i skolan ett undanskjutet ämne. Det är förvånande, att av de två för medborgarutbildningen mest centrala skolämnena historien är obligatoriskt ämne, medan geografin med ett ringa timantal ej läses längre än i I³ och II⁴ och sedan av en liten minoritet upp till studenten. Varför är kännedomen om det nutida Sverige, dess natur, näringsliv och folk mindre viktig än kännedomen om Sveriges förflutna? Varför skola svenska jurister och ämbetsmän ej behöva före sin speciella utbildning ha visat sig äga åtminstone så mycket kunskap om sitt eget lands näringsliv och dess naturliga betingelser, som fordras i studentexamen, varför anses fortfarande en ingenjör, en officer, en lantmätare, en jägmästare m.fl. ej behöva ha ett studentbetyg i geografi o.s.v.? Det är frågor, som måste inställa sig. Svensk skola har i sanning ej satt som motto på sin fostran: »Känn Ditt land»!

Två världskrig, som rasat inom 30 års tid borde på övertygande sätt ha visat oss, att hela vårt folks näringsliv hänger samman med

den övriga världens och att en god kännedom om denna yttervärlds geografiska förhållanden också är en nödvändig förutsättning för vår egen livsföring. En god geografisk kunskap ger en orientering om vårt eget lands relativa betydelse i världen och vårt folks livsmöjligheter.

Geografien är berättigad till ställningen av ett kärnämne i medborgarutbildningen. Sverige bör vara det centrala i all svensk geografiundervisning. Kännedomen om dess näringsgeografi och dennes naturliga förutsättningar utgör också en grundval för ekonomiskt tänkande i mer konkret gestalt. Detta ekonomiska tänkande utgår lättast från nutidslivets geografiska fakta och bör på skolans stadium kunna meddelas inom geografiens ram.

Som bl.a. doc. F. Hjulström framhållit i en uppsats i Svensk Geografisk Årsbok 1942 (se bilagan sid. 505), är behandlingen av Sverige den svagaste punkten i all geografiundervisning i skolan. Av de åtta åren i realskola och gymnasium »borde ändå något mera kunna anslås åt Sverige än tvenne knappa, starkt söndertrasade terminer, den ena strax före realexamen, den andra strax före studentexamen». Anmärkningen är riktig, men betydande svårigheter finnas att förverkliga en utsträckt undervisning över Sverige, om ej tiden för geografiundervisningen överhuvud utsträcker. Ty världen omkring vårt lilla land, som i så hög grad till sitt näringsliv och sin kultur är avhängigt av utlandet, ropar även den på uppmärksamhet.

Arbetsutskottet har i en tidigare inlaga till 1940 års skolkommision framhållit, att realskolans geografiundervisning ger en för ytlig och ensidig kunskap om Sverige och förordar, att Sverige läses även i realskolans 1:a klass.

En dylik repetition av Sverige, skulle ge en god grund för undervisningen i Sveriges naturtillgångar, befolkningsförhållanden och näringsliv i *realskolan* 5⁵—4⁴ och *gymnasiet* I⁴. Det kan ej nog inskräpas, att kännedomen om eget land är viktigast ur skolans medborgarfostrande synpunkt. Det är viktigt, att tiden i realskolans slutklasser och ring I⁴ ej måste användas på för mycket repetition av bortglömda folkskolekunskaper, enär den allmänna geografien, som på detta stadium skall genomgås, också tar mycket tid.

Men en förbättring av undervisningen om Sverige är absolut nödvändig ända upp till studentexamen. Arbetsutskottet anser, att för den högre bildningen, för näringslivets och administrationens behov kräves, att en kurs i Sveriges geografi med särskild vikt lagd på näringsliv och bebyggelse bör vara *obligatorisk i studentexamen för alla elever*. I *sista ringens kurs* (IV⁴, III³) bör ingå en *allsidig* behandling av Sve-

riges geografi, varvid tonvikten ej blott bör läggas på näringsliv och bebyggelse utan också på naturförutsättningar och den regionala geografien, varigenom de olika landsdelarna framstå i sin olikartade geografiska prägel. Här skulle också ett fördjupat studium av ett visst område kunna ske, samt viktiga näringsgeografiska problem, av vilka också de sociala i så hög grad bero, kunna behandlas, exempelvis land- och stadsbefolkning, yrkesfördelning, jordbruks- och industrifrågor o.s.v. Ett dylikt ekonomiskt-geografiskt tänkande bygger på de naturgrundvalar, som satt sin stämpel på svensk kultur i dess olika skiftningar. Geografien är det enda ämne, på vilket en dylik medborgerlig utbildning kan byggas. Skolan bör icke blott lära de unga att reflektera över utvecklingen under gången tid; här har man sällsynt tillfälle att lära dem förstå den näringsgeografiska bakgrunden i det aktuella skeendet. Vad vi här önska är ej, att geografien går utanför sina gränser som ämne utan att den tjänar som fast grundval för en sund medborgarutbildning.

Ett annat huvudönskemål, som måste hävdas med stor bestämdhet, är att antalet timmar i en avdelning ej understiger två veckotimmar. Då en timme därav ofta är läxfri och användes till preparation av den nya läxan, skulle en minskning av den för geografien anslagna tiden i skolan innebära, att preparationen minskades till nackdel för hemläsningen. Av bifogad tabell¹ framgår, hur mycket tid som geografien förlorar på skolskrivningar, allmänna lov dagar, friluftsdagar och lov dagar i samband med helger, upprop och årsavslutning samt på förkortad läsning i samband med studentexamen. Anmärkas bör att samtliga avdelningar enligt schema ha 2 veckotimmar utom LII⁴, LI³, RII⁴ och RI³, som ha 1 1/2 veckotimme. Enligt tabellen har realskolans samtliga klasser utom avslutningsklassen och fyraåriga latingymnasiets första ring en effektiv lästid i geografi av 1,7—1,6 veckotimmar. För andra ringen (LII⁴, LI³, RII⁴, RII³) är den 1,5 och för fjärde ringen (LIV⁴, LIII³, RIV⁴, RIII³) 1,4, ja 1,2, om studentexamen äger rum i mitten av maj. Härav framgår, att geografien för närvarande har en ytterst begränsad tid till sitt förfogande. På grund av det ringa timantalet måste man räkna med att undervisningen i ämnet stundom bortfaller flera veckotimmar i följd. Då den ena lektionen i största utsträckning bygger på den andra, måste stora olägenheter uppstå, som minskar tempot i undervisningen. Infaller läxtimmen på lov dagarna, medför detta ytterligare svårigheter att medhinna kursen.

¹ Denna tabell är här ej tryckt.

Dessa svårigheter ha visat sig mest förödande i andra ringen, där geografien har endast $1\frac{1}{2}$ veckotimme eller 1,1 effektiv timme. Där behandlas Sveriges grannländer, som nu mera än förr stå i centrum för vårt intresse; genom geografien nås en snabbare kännedom om grannländernas folk och karaktär än genom något annat ämne. Det har visat sig mycket svårt att hinna med tillräckligt många av de viktigare kulturländerna t.ex. Sovjetunionen och Förenta staterna. Nästan alltid ha dominier och kolonier styvmoderligt behandlats.

Bibehålles real- och latinlinje med differentiering i de två högsta ringarna, bör till nu gällande kombinationer också läggas geografi, matematik och fysik och på reallinjen geografi, fysik och kemi.

Vare sig differentieringen bibehålles eller ej, bör geografien göras obligatorisk förutom i första och andra ring även i fjärde, dit kursen om Sverige bör läggas. Men även elever med naturvetenskapligt intresse, blivande ingenjörer, arbetsledare m.fl. böra ha möjlighet att *valfritt* i IV³ (III²) inhämta den givande kursen över världsdelarnas och världens ekonomiska geografi.

Som ett allmänt önskemål för gymnasiets blivande utformning står emellertid en *mellanlinje* mellan real- och latinlinjen. Den har fått många namn och tänkts olika utformad, nyspråklig linje, handelslinje, t.o.m. social linje. Den vill tillgodose den medborgerliga bildningen för den stora mellangrupp, som ej behöver latinkunskap eller djupare matematiska förkunskaper för vidare utbildning. Hur den än utformas, vi kunna kalla den nyspråkliga linjen, *kommer här geografi att behövas och bör få sin givna plats som obligatoriskt ämne upp i studentexamen.*

Det har förut påpekats, att de nuvarande kurserna äro för stora i förhållande till timantalet. På den nyspråkliga linjen behöver geografi *3 veckotimmar* i de tre högsta ringarna.

I I⁴ kunde kursen i real- och latinlinjen bli densamma som nu. *Övningar*, särskilt i att använda och utnyttja Sveriges officiella kartor jämte mer omfattande exkursioner måste här bli ett absolut nödvändigt och hittills mycket försummat komplement till kursen.

Den förstärkning, som bör komma Sverige till del, och koncentrationen av denna kurs till ring IV⁴, nödvändiggör, att betydande delar av nuvarande 4:e ringens kurs måste nedflyttas till III⁴ (II³). Möjligen skulle detta kunna ske genom omorganisationen av stoffet. Den nuvarande regionala genomgången stat för stat av »Sveriges grannländer och de viktigaste kulturländerna» i ring II⁴—I³ skulle kunna ersättas med en behandling av Europa i större regionala områden,

exempelvis Norden, Östeuropa, Centraleuropa, Västeuropa och Medelhavsländerna jämte en kortfattad översiktlig framställning av Europas kulturgeografi, allt efter de linjer som nu sker vid genomgången av Europa i ring III⁴ (II³) men med starkare beaktande av den politiska geografien.

På nyspråkliga gymnasiet med 3 veckotimmar bör till denna kurs också läggas flera exkursioner samt mer ingående geografiska övningar och kartritning i samband med de många uppgifter, som näringsgeografien och den regionala geografien inbjuda till behandling.

Kursen i ring III⁴ (II³) på real- och latinlinjen bör omfatta Nordamerika och övriga världsdelar utom Europa, behandlade på liknande sätt som vår egen världsdel; sedan ges en överblick av jordens näringsgeografiska områden, världsproduktion och världssamfärdsel, befolkning och bebyggelse samt jordens statsområden och kolonialvärlden ur den huvudsynpunkt, som för geografiundervisningen på gymnasiet är ledande — betonandet av sambandet mellan de naturliga förutsättningarna och kulturen.

På den nyspråkliga linjen bör världsöversikten vara fylligare och dessutom böra förekomma mer utsträckta geografiska övningar och exkursioner.

4:de ringens kurs på samtliga linjer bör omfatta endast Sverige (ev. Norden) och *dess ekonomisk-geografiska samband med yttervärlden*.

Det är emellertid av vikt, att kursplanerna ej bli kategoriska och detaljerade, utan att plats för variationer medgivnas.

Medan *exkursioner* skola förekomma i ring I⁴, äro märkligt nog sådana ej föreskrivna i de högre ringarna. Där bör man kunna göra dem mera fruktbärande än annorstädes. Vissa partier av Sveriges geografi i 4:de ring kunna med fördel studeras i terrängen. Vidare böra besök göras vid jordbruk, kraftverk och industrier m.m.

Geografiska övningar spela en viktig roll vid framställningen av näringsgeografiska och bebyggelsegeografiska förhållanden. Särskilt på det nyspråkliga gymnasiet böra dessa beredas en stor plats. Mer än nu sker borde på skolans *alla* stadier de läxfria timmarna användas till övningar. Detta fordrar emellertid ofta också en uppdelning av klasserna i avdelningar och därmed utsträckt tid för ämnet.

Inga önsknings för en förbättrad ställning inom realskola och gymnasium kunna dock förverkligas, förrän det står klart för alla pedagogiska myndigheter, att geografien är ett mycket krävande ämne att undervisa i, och att undervisningstimmarernas fåtal måste kompen-

seras med *goda* lärares undervisning, så att geografin ej som nu får missaktas och i stort timantal fördelas på icke kompetenta lärare. Den snabbt föränderliga bild, som världens ekonomiska och politiska geografi visar, fordrar att läraren intensivt följer med i sitt ämne. Målet för geografiens undervisning i skolan, såväl den huvudvikt, som måste läggas på Sveriges geografi, som också på det ständiga orsaksambandet mellan natur och kultur, fordrar grundligt utbildade lärare. Vi erinra också om att stadgans uttryckliga föreskrift, att varje ämne på gymnasiet om möjligt skall vara av lektor företrätt, i ringa utsträckning efterföljts för geografiens del, att det ej ens skett vid alla provårsläroverk, och att det ej heller vid alla provårsläroverk finnes godtagbara geografiinstitutioner. Stadgan har i detta fall ej efterlevts. Geografin har med orätt och till ämnets skada undanskjutits genom dessa missförhållanden, varigenom också skolan berövats goda geografilärare. En förändring är nödvändig, om geografin skall fylla sin viktiga roll vid utbildningen av svenska medborgare.

✽

Arbetsutskottets skrivelser äro undertecknade av H. Nelson, S. Norlindh, S. Swedberg, J. Westin och K. E. Bergsten.

Arbetsutskottets hemställan uttrycker den bland geografilärare härskande allvarliga meningen, att det är högt på tiden, att svensk geografi som ett grundläggande medborgarämne kommer till sin fulla rätt vid fostran av framtidens svenskar.

HELGE NELSON m fl.